

УДК [347.63]

Резникова Марія Олександрівна –

кандидат філософських наук,
доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Юридичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Mariia O. Reznikova –

candidate of philosophical sciences,
associate professor of
civil, labour and commercial law department,
Law Faculty of
Oles Honchar Dnipro National University
(72 Naharina pr., Dnipro, 49010, Ukraine)

Тишлек Світлана Вікторівна –

студентка 6 курсу
Юридичного факультету
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Svitlana V. Tyshlek –

6th year student
Law Faculty of
Oles Honchar Dnipro National University
(72 Naharina pr., Dnipro, 49010, Ukraine)

Визнання та встановлення батьківства: процесуальні та матеріальні особливості розгляду цих категорій справ

У статті розглядається нормативне регулювання встановлення батьківства, на основі законодавства та практики вирішення визнання батьківства, правове забезпечення та можливі шляхи удосконалення законодавства.

Ключові слова: законодавство, встановлення батьківства, визнання батьківства, учасники при визнанні батьківства, експертизи при встановленні батьківства.

В статье рассматривается нормативное регулирование установления отцовства, на основе законодательства и практики решения признания отцовства, правовое обеспечение и возможные пути совершенствования законодательства.

Ключевые слова: законодательство, установление отцовства, признание отцовства, участники при признании отцовства, экспертизы при установлении отцовства.

M.O. Reznikova, S.V. Tyshlek Acknowledgement and Establishment of Paternity: Procedure and Material Peculiarities in Trial of these Categories of Cases

The scientific article discusses the normative regulation of the establishment of paternity, on the basis of general law and the practice of making decisions of paternity. The article is focused on the problems that may arise when establishing paternity. The legal status of persons who can file a lawsuit in the interests of the child for the recognition of paternity is studied. Based on this, the author proposes to make changes in the article that regulates legal relations in the Family Code of Ukraine in order to eliminate problems that arise when a paternity recognition lawsuit is filed.

The article also pays attention to the procedural order of consideration of cases on paternity establishment by the court. Based on the analysis of the current law of Ukraine, the subject of proof, the list of the persons who take part in paternity cases, as well as other features of the procedural form of special proceedings in paternity cases are determined.

The problem of the mandatory presence Child Protection Services in paternity cases has been considered, since the current Family Code of Ukraine does not establish the mandatory presence of this body. Interpretation of legal aspects and differences of the notions “establishment of paternity” and “acknowledgment of paternity”.

The role of DNA expertise, which is one of the main evidence in the categories of paternity cases, evasion of expertise and the right of inviolability of the person under the Constitution in case of refusal of expertise. Responsibility for failure to provide material on such categories of cases.

Different specifics on the recognition of paternity in cases without a term of limitation and after one year, provided that the woman was married to another man.

The right to negate paternity: a list of persons entitled to file this lawsuit and restrictions on specific categories of persons specified in the Family Code of Ukraine.

Keywords: *legislation, the establishment of paternity, recognition of paternity, the participants in the recognition of paternity, examination in establishing paternity, participants at the recognition of paternity.*

Постановка проблеми. Законодавство України за роки незалежності змінює законодавчу базу, приймаються Кодекси та змінюється судова практика. Однак, спостерігаючи за прийняттям значної кількості прийнятих нормативно-правових актів, все ж залишається низка проблем щодо врегулювання тих чи інших питань. Багато колізій між нормами матеріального та процесуального права.

Аналіз останніх досліджень. Невирішені раніше проблеми. В Україні за роки незалежності не було комплексного дослідження встановлення та визнання батьківства, усі наукові праці охоплюють не повний перелік проблем, які існують у цій категорії. Дане дослідження буде корисне для подальшого вирішення дискусійних питань у сфері встановлення та визнання батьківства.

У науковій літературі даній проблемі приділяється недостатньо уваги. Аналізуючи дослідження у роботі Ганкевич-Журавльової О.М «Про осіб, які мають право на пред'явлення позову» [3,с.394] зазначено спірне процесуальне становище осіб, які мають право на пред'явлення позову про визнання батьківства, а в науковій статті Гелецької І.О. «Судове визнання батьківства: теорія та практика застосування правових норм»[2,с.23] розглянуто колізійні аспекти, що виникають при визнанні батьківства.

Мета: розглянути на основі комплексного аналізу та наукової літератури встановлення та визнання батьківства. Дослідити та зробити аналіз законодавства у сфері встановлення та визнання

батьківства, законодавче регулювання у проблемних питаннях, а також колізійні у сфері встановлення батьківства.

Виклад основного матеріалу. Визнання батьківства - це волевиявлення особи, яка вважає себе батьком дитини. Проте тільки волевиявлення в даному випадку не достатньо для настання правових наслідків. Для цього необхідне волевиявлення матері дитини, щоб вона надала згоду, щоб чоловік був записаний батьком її дитини. Органи РАЦС вимагають спільної заяви матері дитини та чоловіка, який вважає себе батьком цієї дитини.

Згідно з.3 ст.128 Сімейного Кодексу України позов про визнання батьківства може бути пред'явлений матір'ю, опікуном, піклувальником дитини, особою, яка утримує та виховує дитину, а також самою дитиною, яка досягла повноліття,[4, ст.128]. Позов про визнання батьківства може бути пред'явлений особою, яка вважає себе батьком дитини.[1,233] Здається, що перелік осіб, які наділені правом пред'явлення позову до суду про визнання батьківства, не виникає питань, але процесуальне становище цих осіб залишається спірним. Так, ч. 3 ст. 128 коментованої статті передбачає, що таким правом наділяється дитина, яка досягла повноліття. Однак, з цього приводу у законі є правова норма, відповідно до якої право на безпосереднє звернення до суду за захистом сімейного права та інтересу гарантується з чотирнадцятирічного віку (ч. 1 ст. 18 СК України) [4]. На нашу думку, слід привести ч. 3 ст. 128 СК України у відповідність з вимогами ч.

1 ст. 18 СК України,[1,233] усунути колізію між цими нормами.

З цього питання виникає багато дискусій. Одна група науковців вважає, що позивачами у справах про визнання батьківства є матір і дитина, інші-сама дитина, треті вчені вважають, що позивачем виступає будь-яка заінтересована особа.

Характерною ознакою за допомогою якої відрізняють сторони в теорії цивільно-процесуального права є наявність матеріально-правового зв'язку між ними. У справах про визнання батьківства такий зв'язок виявляється лише між дитиною та її батьком, оскільки суть рішення про батьківство зводиться до підтвердження чи відсутності матеріального правовідношення між дитиною та її кровним батьком.[3,394]

Мати, яка подає позов про визнання батьківства або заперечуючи проти позову особи, що вважає себе батьком дитини, діє як законний представник дитини, відстоюючи інтереси та здійснюючи її суб'єктивні права. Хоча у цьому випадку вона діє і у своїх інтересах, добиваючись участі батька у вихованні та утриманні дитини, цей інтерес є непрямим.

На нашу думку, позивачем у справах про визнання батьківства є сама дитина. Оскільки цей позов має на меті встановлення правових відносин між дитиною, народженою поза шлюбом, та її імовірним біологічним батьком. В даному випадку дитину слід розглядати як матеріального позивача у справі про визнання батьківства. Але процесуальним позивачем, який повинен діяти в інтересах дитини виступає матір, опікун, піклувальник, особа, яка отримує та виховує дитину. Метою їх участі є захист особистих немайнових і майнових прав та інтересів дитини, яка не має можливості особисто захищати свої інтереси.

Погоджуючись та підтримуючи думку Ганкевич-Журавльової, пропонується внести зміни до ч.3 ст. 128 СК України, замінивши «дитиною, яка досягла повноліття» на «неповнолітню дитину».

Також, ч.4 ст. 19 Сімейного Кодексу вказує, що при розгляді судом спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, місця проживання дитини, виселення дитини, зняття дитини з реєстрації місця проживання, визнання дитини такою, що втратила право користування

житловим приміщенням, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду, управління батьками майном дитини, скасування усиновлення та визнання його недійсним обов'язковою є участь органу опіки та піклування, представленого належною юридичною особою.[4]

Тобто, виходячи з вищевказаної норми орган опіки та піклування може і не бути присутнім у судових справах про встановлення батьківства.

Важливим фактором, являється те, що існує встановлення батьківства та визнання батьківства. Ці поняття не тотожні. Окремо від визнання батьківства дитини в праві України є специфічна процедура встановлення факту батьківства в судовому порядку, яка відрізняється від визнання батьківства в судовому порядку тим, що така процедура зазвичай застосовується у разі відсутності спору щодо батьківства дитини або у разі смерті фактичного батька дитини до моменту народження дитини. Рішенням суду може також бути встановлений й факт материнства, ця процедура зазвичай застосовується у разі смерті жінки до моменту реєстрації дитини, у випадку, коли за життя жінка вважала себе матір'ю дитини та при відсутності спору щодо материнства цієї жінки (зазвичай це випадки народження і виховання дитини в парах, що свідомо відмовляються реєструвати дитину по релігійним чи іншим переконанням). [5]

Погоджуючись, з думкою Розгон О.В., у випадку встановлення батьківства йдеться про встановлення правового режиму, за якого виникають взаємні права та обов'язки дитини й осіб, щодо яких установлене батьківство. Якщо випадок з визнанням, йдеться про підтвердження походження дитини від батьків, що є підставою для здійснення деяких прав дитини: права знати своїх батьків, права на спадкування тощо. Важливо пояснити, що визначення — це виявлення сутності або основного змісту чогонебудь, його істотних ознак. Отже, визначення походження дитини від батьків — це виявлення того факту, чи має спорідненість дитина щодо певних батька і матері. Дитина як нащадок своїх

батьків може бути спадкоємцем незалежно від віку.[6,103]

Але в більшості випадків в судах проходять спори щодо визнання батьківства батька. І головним доказом стає результат судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи, яка призначається за ухвалою суду на підставі заяв осіб, які беруть участь у справі. При цьому чинне процесуальне законодавство вводить імперативні приписи, що, у випадку, коли сторона ухиляється від проведення такої експертизи, суд повинен трактувати такі дії як факт, що результат експертизи свідчив би не на користь особи, що ухиляється. Така диспозиція закону дозволяє уникнути зловживань, наприклад, матері, яка відмовляється визнавати певного мужчину батьком дитини і перешкоджає відбору біологічного матеріалу у дитини, чи, навпаки, батько не визнає своє батьківство і не надає біологічного матеріалу на дослідження.

Об'єктом молекулярно-генетичного дослідження є ядерна ДНК (ДНК, розташована в ядрі клітини), отримана із крові, слини, епітелію, волосся (за наявності волосяного фолікула), а також часток тканин і органів людини. За відсутності біологічного матеріалу хоча б однієї зі сторін провести дослідження неможливо. Відмова від надання порівняльних зразків із посиланням на те, що відповідно до ст. 63 Конституції України особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом, є певного роду спекуляцією, оскільки поняття «давати показання» тлумачиться занадто широко. Очевидно, що надавати зразки для порівняльного дослідження і зберігати мовчання — зовсім не рівнозначні поняття, тому використання ст. 63 Конституції України для обґрунтування відмови від надання порівняльних зразків є неприйнятним.[8] Іншим конституційно закріпленим правом, на яке посилаються особи під час відмови від надання зразків для експертизи, є право на особисту недоторканність. Примусове вилучення у людини біологічних зразків безпосередньо зачіпає її особисту недоторканність. Однак право на недоторканність особи не є абсолютним. З цього випливає необхідність в обмеженні примусу при отриманні зразків для порівняльного дослідження певними вимогами. Зокрема, може

йтися про можливість отримання зразків для порівняльного дослідження із застосуванням примусу в тому випадку, якщо іншими способами не можна встановити істотну обставину у кримінальному провадженні. Отже, експертиза ДНК — це найважливіший доказ для визнання батьківства або встановлення факту батьківства. При цьому слід розуміти, що примусовий відбір матеріалу для її проведення за рішенням суду в Україні за цивільними справами не здійснюється. Таким чином, відповідальність за ненадання матеріалу в таких видах справ відсутня. Питання щодо походження дитини суд вирішує на підставі будь-яких доказів про це. Висновки експертизи, в тому числі судово-генетичної, необхідно оцінювати таким чином, що згідно з якою жоден доказ не має для суду наперед установленого значення, він оцінює докази в їх сукупності, а результати оцінки відображає в рішенні з наведенням мотивів їх прийняття чи відхилення (положення п. 9 Постанови ВСУ «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 №3).[7]

Потрібно зазначити, що суд може визнати батьківство в будь-який час після народження дитини. Це пов'язано з тим, що чинним законодавством України на позови про визнання батьківства не встановлюється строк позовної давності. Винятком є ситуація, коли особа, яка вважає себе батьком дитини, народженої жінкою, яка в момент зачаття або народження дитини перебувала у шлюбі з іншим чоловіком, має право протягом 1 року з дня, коли вона дізналася або могла дізнатися про своє батьківство, пред'явити до її чоловіка, якщо він записаний батьком дитини, позов про визнання свого батьківства. Ця норма закону є новелою в українському праві. Специфікою таких справ є те, що батьківство чоловіка матері дитини презюмується, а тому він не зобов'язаний доводити своє батьківство. Таким чином тягар доведення свого батьківства, тобто спростування презумпції шлюбного батьківства, лежить на позивачеві, а мати дитини має право брати участь у справі виключно як третя особа на стороні відповідача.

Протилежною за суттю процедурам визнання або встановлення батьківства є процедура оспорювання батьківства, яку

можливо ініціювати лише після реєстрації народження дитини і до досягнення нею повноліття, а в разі смерті дитини не допускається. Оспорити батьківство має право особа, записана батьком дитини в Книзі реєстрації народжень, шляхом пред'явлення позову про виключення відомостей про неї як батька з актового запису про народження дитини, або жінка, яка народила дитину в шлюбі, звернувшись з позовом про виключення з цього запису відомостей про її чоловіка як батька дитини. При цьому Сімейний кодекс України встановлює перелік осіб, які не мають права оскаржувати своє батьківство, зокрема, не можуть оспорювати своє батьківство особи, що дали згоду на запис себе батьком дитини, знаючи, що дитина походить від іншого чоловіка, а також особи, які дали згоду на проведення репродуктивних медичних технологій. [5]

Висновки. На підставі проведеного аналізу ми дійшли до наступного. Позивачем по справі є сама дитина, таким правом наділена тільки вона, оскільки дитина – сторона спірного правовідношення. Процесуальним позивачем, який повинен виступати в інтересах дитини – мати, особа, що вважає себе батьком, опікун, піклувальник, особа яка утримує та виховує

дитину. Мета їх участі захист особистих немайнових і майнових прав та інтересів дитини, яка не може особисто захищати свої інтереси.

Правом на звернення до суду, згідно з законодавством, наділена чотирнадцятирічна дитина, оскільки дитині потрібен батько не тільки з вісімнадцяти років.

Ми пропонуємо п. 4 ст.19 СК України викласти у наступній реакції « у справах про визнання батьківства».

Потрібно внести зміни до ч.3 ст. 128 СК України з «дитиною, яка досягла повноліття» на «неповнолітньою дитиною».

Внести зміни до ч.3 ст.128 СК України та надати чіткий перелік осіб, які можуть пред'явити позов про визнання батьківства.

Вважаємо, що запропоновані зміни до сімейного законодавства допоможуть усунути колізії у самому Сімейному Кодексі, розширять коло осіб, які можуть звернутися за захистом інтересів дитини та дозволить їй самостійно звертатися за захистом свого права.

Список використаних джерел:

1. Багач Е.М., Білоусов Ю.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. К.: Ліга, 2010. 577 с.
2. Гелецька І.О. Судове визнання батьківства: теорія та практика застосування правових норм. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* № 17, том 2. 2015. С.23-26.
3. Ганкевич – Журавльова О.М. Про осіб, які мають право пред'явлення позову про визнання батьківства. *Збірник наукових праць «Актуальні проблеми держави і права».* 2012. № 66. С. 394-401.
4. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947- III. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
5. Кидалов Ігор. Визнання батьківства дитини в Україні: Юридичні аспекти. URL: <http://kydalov-partners.com/uk/%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0-%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD/>.
6. Розгон О. В. Практичні аспекти визнання батьківства в Україні. *Науково-практичний журнал «Мала енциклопедія нотаріуса».* 2017. № 2. С. 103–112.
7. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова ВСУ від 15.05.2006 №3 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>.
8. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами) URL: [:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80).

References:

1. Bahach E.M., Bilousov Yu.V. Simeinyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar. K.: Liha, 2010. 577 s.
2. Heletska I.O. Sudove vyznannia batkivstva: teoriia ta praktyka zastosuvannia pravovykh norm. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia*. № 17, tom 2. 2015. S. 23-26.
3. Hankevych – Zhuravlova O.M. Pro osib, yaki maiut pravo pred'iavlennia pozovu pro vyznannia batkivstva. *Zbirnyk naukovykh prats "Aktualni problemy derzhavy i prava"*. 2012. № 66. S. 394-401.
4. Simeinyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 10.01.2002 № 2947- III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
5. Kydalov Ihor. Vyznannia batkivstva dytyny v Ukraini: Yurydychni aspekty. URL: <http://kydalov-partners.com/uk/%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0-%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD/>.
6. Rozghon O. V. Praktychni aspekty vyznannia batkivstva v Ukraini. *Naukovo-praktychnyi zhurnal "Mala entsyklopediia notarius"*. 2017. № 2. S. 103–112.
7. Pro zastosuvannia sudamy okremykh norm Simeinoho kodeksu Ukrainy pry rozghliadi sprav shchodo batkivstva, materynstva ta stiahnennia alimentiv: Postanova VSU vid 15.05.2006 №3 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>.
8. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR (zi zminamy) URL: [:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80).